

За прилагането на чл. 8, ал. 3 от Закона за наследството

Цветалина Петкова, асистент по Вещно, Семейно и Наследствено право, програма Право, НБУ

I. Когато наследодателят не е оставил завещание, с което разпределя своето имущество за след смъртта си, Законът за наследството от 1949 г. (ЗН) императивно определя кръга на наследниците на починалото лице, както и дяловете, които им се следват. Наследниците по закон – роднини, са определени в чл. чл. 5-8 от ЗН, като правната доктрина ги групира в четири наследствени реда.¹ Братята и сестрите, както и възходящите от втора или по-горна степен образуват двете групи на третия наследствен ред. Те се призовават към наследяване, когато наследодателят не е оставил наследници от първи и втори ред.

Чл. 8, ал. 3 от ЗН прави разграничение между братята и сестрите с оглед на това, дали наследодателят и те имат общ произход от баща и от майка. Когато произходът е общ, законът ги нарича "родни", а тези братя и сестри, чиито произход само от майката или само от бащата, е един и същ с произхода на наследодателя, са наречени "едноутробни", съответно "еднокръвни". В същата разпоредба ЗН определя, че еднокръвни и едноутробни братя и сестри наследяват половината от това, което наследяват родните братя и сестри.

Така, ако наследодателят е оставил брат от предишен брак на бащата, родна сестра, баба и дядо по майчина линия и працядо по бащина, наследството ще се разпредели, като се вземат предвид разпоредбите на чл. 7 и чл. 8, ал. 2 от ЗН. Живите баба и дядо ще изключат працядото, братът и сестрата ще получат общо 2/3 от наследството, а бабата и дядото ще наследят общо 1/3. Братът на наследодателя е от предишен брак на бащата, има различен произход от майката и следователно е еднокръвен брат на наследодателя. Влиза в действие хипотезата на чл. 8, ал. 3 от ЗН и общият дял на братята и сестрите, който е 2/3, се разпределя неравно между еднокръвния брат и родната сестра, като братът получава 1/3 от общия им дял, а сестрата – 2/3 от него. В крайна сметка, бабата и дядото наследяват по 3/18, сестрата – 8/18, а еднокръвният брат – 4/18.

Възможна, обаче, е хипотезата, в която наследодателят е оставил само едноутробни или еднокръвни братя и сестри. Възможно е те да са в конкуренция само с възходящи от втора и по-горна степен. Възможно е и да са в конкуренция само със съпруг. И най-сетне, да е налице призоваване заедно със съпруг и възходящи.

Поставя се въпросът дали прилагането на чл. 8, ал. 3 е обусловено от наличието кумулативно и на родни, и на непълнокръвни братя и сестри, **или** правилото за 1/2 дял се прилага и когато наследодателят не е оставил родни братя и сестри, т.е. когато наследяват само еднокръвни или едноутробни братя и сестри. Без значение ли е и в двете хипотези, дали братята и сестрите наследяват сами, или с другите наследници от реда (възходящите от втора и по-горна степен) и съпруг?

Ако се поддържа виждането, че разпоредбата на чл. 8, ал. 3 се прилага при всички случаи, включително и когато няма конкуренция между родни и непълнокръвни братя и сестри, резултатът ще бъде, че след разпределянето на имуществото, непълнокръвните братя и сестри ще получат половината от дела, който биха получили родните. Ще остане един наследствен дял, представляващ 1/2 от дела, предназначен за родните братя и сестри, който щом не преминава

към непълнокръвните братя и сестри, трябва по някакъв начин да бъде разпределен между другите наследници.

Да разгледаме няколко теоретично възможни положения, за да изследваме дали правните норми на ЗН допускат да бъде разпределен другиму оставащия дял от имуществото.

1. Да приемем, че този дял, който остава неразпределен, уголемява дела на възходящите, означава да се насочим към разпоредбата на чл. 53 от ЗН, който указва, че делът на отреклия се (отказалия се) от наследство или загубилия право да го приеме, уголемява дяловете на останалите наследници. Това би било неправилно, защото правната норма на чл. 53 от ЗН намира приложение в случаите на отказ от наследство. Отказът е строго формален акт, а в разглежданата хипотеза на наследяване от непълнородни братя и сестри такъв отказ не е налице. Напротив, те в повечето случаи биха се стремили да получат и този наследствен дял, което означава да получат целия дял, който законът предвижда за родните братя и сестри. Не е налице и изгубване на правото да се приеме наследството, тъй като не е налице условието на чл. 51 от ЗН. Да се допусне такова "преминаване" на дела, означава да се излезе извън приложното поле на чл. 53 от ЗН и да се наруши чл. 8, ал. 2 от ЗН за съотношението между дяловете на братя и сестри и възходящи.

2. За да се оправдае едно ново разпределение на дела, който остава след прилагането на чл. 8, ал. 3, не би било възможно и прилагането на нормите, уреждащи недостойнството за наследяване, тъй като непълнокръвността не го обуславя. Чл. 3 от ЗН съдържа правилата, по които се определя недостойнството за наследяване. То е свързано с извършването от наследника на определени в закона умишлени действия, които му отнемат способността да наследи конкретния наследодател. Резултатът от недостойнството на определен наследник се изразява в невъзможност за преминаване в неговия патримониум на имуществото на наследодателя. Недостойният не наследява, освен ако наследодателят го е признал изрично или конклюдентно за достоен. Не бихме могли да приложим чл. 3 от ЗН в разглеждания случай, тъй като това би означавало да приравним непълнокръвните братя и сестри на недостойните и изцяло да ги лишим от наследствен дял.

3. Хипотетично би могла да се изследва възможността за призоваване на следващия наследствен ред, към който да премине оставащия дял, т.е. да се призват наследниците от четвъртия наследствен ред, който обхваща роднини по сребрена линия от трета до шеста степен включително. По начало, такова призоваване е допустимо само в случаите, когато наследодателят не е оставил съпруг, тъй като последният наследява заедно с първите три реда и изключва четвъртия, съгласно чл. 9, ал. 3 от ЗН. Призоваване на роднини от следващ ред е допустимо, само когато всички роднини от първоначално призования ред са се отказали от наследството. Впрочем, това се отнася и за случаите, когато призования ред сънаследява със съпруг.² В разглеждания случай, обаче, такъв отказ не е налице. Да се призват наследниците от четвърти наследствен ред, означава да се наруши реда на призоваване и да се призват наследници от следващ ред, при положение, че има живи и достойни наследници от предходния.

Ако сме пред хипотезата, в която единственият призован наследник от трети ред е едноутробен брат и има наследници от четвърти ред, изводът също би бил, че братът трябва да наследи цялото имущество, тъй като чл. 8, ал. 4 от ЗН, който определя кога се призовава четвъртия ред, не прави разграничение между непълнокръвни и родни братя и сестри и не дава възможност за призоваване на четвърти ред в хипотеза на непълнокръвност на единствения

наследник от трети ред, за да могат наследници от четвърти ред да наследят дела, която остава след прилагането на чл. 8, ал. 3 от ЗН.

4. При хипотезата на призоваване само на един едноутробен брат, когато наследодателят няма съпруг и наследници от следващия четвърти ред, ако приложим правилото на чл. 8, ал. 3 от ЗН и едноутробният брат наследява половината от имуществото, то тогава ще се окаже, че останалата половина не може да се наследява от законни наследници. След като няма такива, следва да приемем, че останалата половина ще се получи от държавата или общината, в зависимост от характера на имуществото. Този извод би бил неправилен, тъй като съгласно чл. 11 от ЗН, държавата и общината получават наследството само когато няма лица, които могат да наследяват или когато всички наследници се откажат от наследството или изгубят правото да го приемат. В разглеждания случай едноутробният брат е наследник, който не се е отказал и не е изгубил правото да приеме наследството. Следователно правилото на чл. 11 от ЗН не може да се приложи и едноутробният брат ще наследява цялото имущество.

5. Историческото тълкуване на нормата на чл. 8, ал. 3 от ЗН също подкрепя тезата, че разпоредбата не се прилага във всички хипотези на наследяване от непълнородни братя и сестри, а само тогава, когато има конкуренция между родни и непълнокръвни. Законът за наследството от 1890 г. (отм.), в чл. 25, ал. 2 указва, че "еднокръвните и едноутробните братя и сестри получават само половината от частта, която се пада на родните братя или сестри, *било че първите наследяват сами или заедно с родните*". При такава редакция на правната норма, извън всякакво съмнение е, че винаги, когато наследяват непълнородни братя и сестри, независимо дали самостоятелно или заедно с родните, техният дял подлежи на редуциране. И след като текстът на член 25, ал. 2 in fine от отменения Закон за наследството не е възпроизведен в сега действащия закон, следва да приемем, че законодателят въвежда ново правило.

6. Този извод се налага и от обстоятелството, че в текста на чл. 8, ал. 3 от сега действащия ЗН се казва, че еднокръвни и едноутробни братя и сестри получават половината от това, което "получават" родните братя и сестри. Следователно предпоставка за прилагането на разпоредбата е конкурирането с родни братя и сестри.

Също така, чл. 8, ал. 2 от ЗН, който указва разпределението на дела на братята и сестрите – две трети, и на възходящите – една трета, не прави разлика дали в групата на братята и сестрите има родни и/или непълнокръвни братя и сестри. Следва да приемем, че непълнокръвните братя и сестри могат да наследяват сами или с възходящи от втора и по-горна степен, като делът на последните е винаги една трета.

В заключение може да се направи изводът, че **разпоредбата на чл. 8, ал. 3 се прилага само в случаите, в които се призовават да наследят едновременно както родни, така и непълнокръвни братя и сестри. При наследяване само от непълнокръвни братя и сестри – самостоятелно, с възходящи от втора или по-горна степен и/или съпруг, първите получават дела, който се следва на родните братя и сестри, без той да се намалява поради качеството "непълнородност"**.

II. Да разгледаме една усложнена хипотеза. Например, при катастрофа умират бащата (роден през 1965 г.), майката (родена през 1966 г.) и техният син. Бащата има живи родители, а майката има дъщеря от предходен брак. Как ще се осъществи наследяването? Разпоредбата на новия чл.10а от ЗН, който въвежда една презумпция за преживяване, се прилага само в случаите, когато не може да се установи последователността на смъртта. Ако се приеме, че бащата и синът са открити мъртви, а майката е починала по-късно в здравно заведение, то тогава

чл. 10а ще се приложи по отношение на бащата и сина, и то само тогава, когато не може да се установи последователността на настъпването на смъртта на всеки един от тях (медицинската наука е неспособна да определи последователността в мига на настъпването на смъртта). Следователно, съгласно чл. 10а от ЗН ще приемем, че първо е починал бащата, а след него синът. Последна, в здравното заведение е починала майката. Имуществото ще се разпредели съобразно тази поредност, т.е. ще се призове към наследяване майката, като наследник на съпруга и сина си, а по трансмисия, съгласно чл. 57 от ЗН – нейната дъщеря от предишен брак. Тя ще получи цялото наследство, а родителите на бащата не могат да получат дял от наследството му, включително и от онова имущество, което са дарили на сина си (напр. един апартамент).

Ако не може да се установи последователността на смъртта и на тримата, то тогава, съгласно презумпцията на чл. 10а от ЗН, че по-възрастният е починал преди по-младия, изводът ще бъде друг. Ще се установи следната поредност: бащата като най-възрастен се приема, че е починал пръв. Наследството му ще премине към сина и съпругата му. Тя по презумпция е починала втора, а последен – синът. Дяловете в наследството на бащата ще се разпределят съобразно поредността на смъртта, по следния начин: след смъртта на бащата – по равно между майката и сина. След смъртта на майката, нейният дял от $\frac{1}{2}$ ще се наследи по равно от двете ѝ деца – сина и дъщерята от предходния ѝ брак. Всеки ще получи по $\frac{1}{4}$. След смъртта на сина неговият дял от общо $\frac{3}{4}$ ($\frac{1}{2}$ от бащата и $\frac{1}{4}$ от майката) ще се разпредели между едноутробната сестра, съответно $\frac{2}{3}$, и възходящите от втора степен – бабата и дядото – $\frac{1}{3}$. Разпоредбата на **чл. 8, ал. 3** от ЗН относно непълнокръвните братя и сестри **няма приложение** и делът на сестрата ще бъде $\frac{3}{4}$, а на родителите на бащата – общо $\frac{1}{4}$ или за всеки от тях по $\frac{1}{8}$.

Оказва се, че бабата и дядото, които по примера са дарили апартамента на своя починал в катастрофата син, наследяват едва по $\frac{1}{8}$, а дъщерята от предходен брак на тяхната снаха – лице, с което дарителите нямат родствена връзка (и може дори да не познават) – получава $\frac{3}{4}$ от апартамента. Това разпределение на дяловете може да ни се стори несправедливо. Но това е законосъобразното и правилното решение. Спазени са разпоредбите на наследственото право за формиране на редовете наследници и за наследствената трансмисия. При тази хипотеза на едновременна смърт, последният наследодател е синът. Дъщерята от предходния брак на майката е едноутробна сестра и има право на дял от $\frac{2}{3}$ от наследството. Законът за наследството не отдава значение на придобивното основание при формиране имуществото на наследодателя. Достатъчно е то да е налице към момента на неговата смърт.

III. На практика, изчислението на дяловете на еднокръвните, едноутробните и родните братя и сестри, може да причини известни затруднения, особено в случаите, когато те са повече на брой.

За по-лесно изчисляване се прилага следната формула:

$mх + nх/2 = 1$, където m е броят на родните братя и сестри, n е броят на едноутробните и/или еднокръвните, а $х$ е делът, който получава всеки един от родните братя и сестри, който, разделен на половина, дава делът на всеки един от непълнородните братя и сестри.

Още по-лесни ще бъдат изчисленията, ако се приложи формулата $2mх+nх=1$, като $х$ е делът, който получава всеки един от непълнородните братя и сестри, който, умножен по две, дава делът на всеки един от родните братя и сестри.

Ако братята и сестрите наследяват с възходящи от втора и по-горна степен, получените по горната формула дялове се умножават по $\frac{2}{3}$, за да се

определи делът на братята и сестрите в конкретния случай, а останалата 1/3 се разпределя между възходящите, съобразно техния брой. (чл. 8, ал.2 ЗН)

Ако братята и сестрите наследяват с възходящи от втора и по-горна степен и съпруг, тогава дяловете следва да се съобразят с времетраенето на брака. Съгласно чл. 9, ал. 2 ЗН, когато съпругът наследява заедно само с възходящи или само с братя и сестри, или с техни низходящи, той получава половината от наследството, ако то се е открило преди навършването на десет години от сключването на брака, а в противен случай получава 2/3 от наследството. А когато съпругът наследява заедно с възходящи и с братя и сестри или с техни низходящи, той получава една трета от наследството, когато то се е открило преди навършването на десет години от сключването на брака и половината, ако се е открило след навършването на десет години от сключването на брака.

¹ вж. по-подробно за понятието "ред на наследниците" Цанкова, Ц., Промените в наследственото право, София, 1994, с. 54

² вж. т.р. 148/1986 г. на ОСГК на ВС.